

Wybitne znaczenie gospodarcze takich tematów, które tylko na drodze szczegółowych naukowych opracowań mogą być rozwiązane, nie powinno dopuszczać stosowanego często systemu krepowania autorów objętością pracy i terminem jej ukończenia, zwłaszcza przy praktyce co najmniej wielomiesięcznego (a niejednokrotnie i paroletniego) przetrzymywania przez Wydawnictwo złożonych rękopisów,

J. Czyżewski.

Z OBCEGO PIŚMIENICTWA

Walter Forster u. Theodor A. Wohlfart. Die Schmetterlinge Mitteleuropas. Franck'sche Verlagshandlung. Stuttgart 1952. Band I/II.

Nowe to dzieło o motylach Europy Środkowej okazało się w 1952 roku w dwóch zeszytach zawierających początkowe rozdziały tomu I i II. Dalsze cztery zeszyty obu tych tomów wyjdą w roku 1953. Całość jest obliczona na pięć tomów.

Dzieło jest bardzo na czasie, gdyż wszystkie dotychczasowe opracowania motyli fauny środkowo-europejskiej, więc znane dzieła Berge-Rebla, Spulera, Lamperta i Seitza są obecnie już przestarzałe. Unowocześnienie pracy Forstera i Wohlfarta polega na wprowadzeniu obecnie ważnej nomenklatury i na uwzględnieniu tych wszystkich zmian, które wynikły w systematyce motyli na skutek prac badawczych kilku ostatnich dziesięcioleci. W podręczniku tym zostaje ujęty po raz pierwszy w całym swym zarysie nowy system odzwierciedlający współczesne poglądy na systematykę motyli fauny środkowo-europejskiej.

Wartość dzieła podnoszą piękne i starannie wykonane barwne ryciny, zestawione w licznych tablicach, wykonane według akwarelowych rysunków prof. dra. A. Wohlfarta. W przeciwieństwie do szablonowych rycin niektórych dawniejszych opracowań motyli, rysunki prof. dra A. Wohlfarta nie przedstawiają jakiegoś przeciętnego typu danego gatunku motyla, ale są wierną kopią indywidualnych właściwości okazu użytego do reprodukcji. Przy każdym prawie gatunku są rysowane w ten sposób formy typowe (zwykle osobno samiec i samica) i ważniejsze rasy geograficzne. W objaśnieniach rysunków są podane nie tylko nazwy gatunków i ras, ale także daty zebrania i miejsce pochodzenia rysowanych okazów.

Na treść tomu pierwszego, tworzącego wstęp do całości dzieła, składają się wskazówki do zakładania zbiorów, opis dojrzałej formy

motyla i jego stadiów rozwojowych, rozdziały omawiające ekologię, biologię, znaczenie gospodarcze motyli oraz zagadnienia ich systematyki, nomenklatury, geograficznego rozmieszczenia, rozwoju rodowego i ochrony gatunkowej. Objętość tego tomu wyniesie około 250 stron druku.

Tom drugi obejmuje systematyczne zestawienie gatunków motyli dziennych fauny środkowo-europejskiej. Objętość jego jest obliczona na około 130 stron tekstu i 27 barwnych tablic (w czterech do pięciu kolorach). Części, które pojawiły się dotychczas wykazują troskę wydawnictwa o estetyczną stronę dzieła. Wyniki osiągnięte i pod tym względem są dobre.

W sposobie ujęcia treści, dzieło nie odbiega od wymienionych wyżej opracowań fauny motyli środkowo-europejskich, nie zawiera więc kluczy do oznaczania gatunków i wyższych jednostek systematycznych, ale tylko ich opisy. Opisy gatunków są redagowane krótko, ograniczając się do kilku cech najistotniejszych; zjawiska zmienności geograficznej, oraz stosunki biologiczne i ekologiczne są zawsze uwzględniane.

Podręcznik może oddać doskonale usługi przy zaznajamianiu się z fauną motyli Polski, ich biologią i współczesną systematyką.

Ukazanie się tomu trzeciego (zawisaki, prządki) jest przewidziane na rok 1954, tomu czwartego (sówki) na rok 1955, tomu piątego (miernikowce) na rok 1956.

J. Noskiewicz.

HANDBOOKS FOR THE IDENTIFICATION OF BRITISH INSECTS.

Z wydawnictwa tego, które było już parę razy omawiane w Polskim Piśmie Entomologicznym (ostatnio t. 21. str. 180—181), ukazały się dwa nowe zeszyty. Część 2b tomu VI w opracowaniu R. B. Benaona obejmuje dalszy ciąg rośliniarek (*Hymenoptera, Symphyta*), a mianowicie rodzinę *Tenthredinidae* (bez podrodziny *Nematinae*); zeszyt ten liczy 87 str. (str. 51—137) i 213 rys. (str. 128—340). Część 12 tomu V zawiera opracowanie kózek (*Cerambycidae*) na 18 str. z 32 rys.; autorem jest E. A. J. Duffy. Oba powyższe zeszyty opracowane są podobnie jak poprzednie z tego samego wydawnictwa.

T. Jaczewski.

A. N. Kiriczenko. Nastojaszczije poluzestkokrylyje jewropejskoj czasti SSSR. W wydawnictwie zbiorowym „Oprideliteli po faunie SSSR”, wydawanym przez Instytut Zoologiczny Akademii Nauk ZSRR, tom 42, Moskwa-Leningrad, 1951, 424 str., 416 rys.

W znanej serii kluczów do oznaczania przedstawicieli fauny Związku Radzieckiego, w tzw. wśród zoologów „Małej faunie ZSSR”, ukazał się niedawno powyższy tom poświęcony pluskwiakom różnoskrzydłym europejskiej części ZSSR, z wyjątkiem republik leżących na południe od Kaukazu, tj. Republiki Gruzjińskiej, Ormiańskiej i Azerbejdżańskiej. Autorem jest znany hemipterolog radziecki, jeden z najwybitniejszych hemipterologów świata Aleksander Kiriczenko, kontynuujący od przeszło 40 lat w Instytucie Zoologicznym Akademii Nauk ZSRR tradycję wielkich hemipterologów końca ubiegłego stulecia, w tej liczbie wybitnych hemipterologów rosyjskich z czasów przedrewolucyjnych, jak W. E. Jakowlewa, W. F. Oszanina i innych. Omawiane opracowanie jest w pewnym sensie nowym, znacznie poprawionym i rozszerzonym wydaniem ogłoszonego jeszcze w r. 1923 dzieła W. L. Biankiego i A. N. Kiriczenki „Nasjekomyje poluzestkokrylyje”, które stanowiło zwięzłe ujęty klucz do oznaczania pluskwiaków różnoskrzydłych północnych i środkowych okolic europejskiej części Związku Radzieckiego. Dzieło to, mimo że w ówczesnych warunkach wydane było z konieczności w sposób bardzo skromny i bez rysunków przy kluczach, przyczyniło się w ogromnym stopniu do wzmożenia odnośnych badań terenowych i zgromadzenia materiałów, na których mogło się oprzeć obecnie wydane opracowanie. W związku z uwzględnieniem znacznie większego obszaru geograficznego obejmuje ono blisko dwa razy tyle gatunków, podgatunków i form co poprzednie. W dziele z r. 1923 było ich 658, w obecnym jest ich 1170. Omawiane opracowanie podzielone jest na wstępną część ogólną i część szczegółową. W części ogólnej dana jest krótka charakterystyka rzędu, przegląd morfologii i terminologia szkieletu chitynowego, dalej omówiona jest biologia pluskwiaków różnoskrzydłych, ich znaczenie gospodarcze, fakty z dziedziny paleontologii, rozmieszczenie geograficzne oraz poglądy na rozwój rodziny rzędu i poszczególne jego szczepów. Przeszło 100 rysunków i szereg wykresów oraz tabel ilustruje tę część wstępną. Część szczegółowa obejmuje klucze do oznaczania rodzin, rodzajów i gatunków, ułożone

w sposób bardzo przejrzysty, choć z konieczności dość zwięzły. Liczne, bardzo dobre rysunki ułatwiają posługiwanie się kluczami. Opisów gatunków opracowanie ze względu na swój charakter zgodny z całością serii, rozumie się, nie zawiera. Przy poszczególnych gatunkach podane jest krótko ich rozmieszczenie geograficzne, ważniejsze dane ekologiczne i w razie potrzeby uwagi dotyczące znaczenia gospodarczego, parazytologicznego itp. Na końcu tomu znajduje się bardzo obszerny, zajmujący 42 strony spis piśmiennictwa podzielony w sposób rozumowany na szereg działów. Tom zamykają skorowidze, nazwiskowy i systematyczny. Mimo swych licznych zalet opracowanie nie jest wolne od pewnych niedociągnięć. Pość rysunków jest mimo wszystko zbyt mała; brak zwłaszcza w bardzo wielu przypadkach rysunków rozmaitych szczegółów budowy wymienianych jako cechy rozpoznawcze w kluczach. Dotyczy to przede wszystkim budowy chitynowych aparatów genitalnych, które niestety w wielu miejscach i w kluczach nie zostały uwzględnione. Trudno bez tego w sposób dokładny oznaczać np. przedstawicieli rodziny *Corixidae*, gatunki rodzaju *Notonecta* L., *Stictopleurus* Stol i wiele innych. W spisie piśmiennictwa pominięte są niektóre ważne pozycje i brak w nim niestety zupełnie zestawienia piśmiennictwa faunistycznego dotyczącego Związku Radzieckiego. Jest to tym bardziej godne ubolewania, że dawne tego rodzaju zestawienia, np. W.L. Białkiego z r. 1898 albo W. F. Oszanina z r. 1906—1910, które dotyczyły jeszcze Rosji przedrewolucyjnej, są już od dawna zupełnie niewystarczające. Dla entomologów polskich nowy klucz do oznaczania pluskwiaków różnoskrzydłych europejskiej części Związku Radzieckiego A. N. Kiriczenki będzie, rozumie się, nadzwyczaj przydatny. Przy posługiwaniu się nim trzeba jednak będzie pamiętać, że nie obejmuje on niektórych gatunków bardziej zachodnich i południowo-zachodnich występujących u nas, a z drugiej strony uwzględnia liczne gatunki wschodnie, południowo-wschodnie i południowe, których brak w naszej faunie. T. Jaczewski.

E. Wagner. Blindwanzen oder Miriden. W wydawnictwie zbiorowym rozpoczętym pod redakcją F. Dahla „Die Tierwelt Deutschlands”, tom 41, Jena, G. Fischer, 1952, IV—218 str., 125 rys.

Po dokładnie 10-letniej przerwie wznowiono w Niemieckiej Republice Demokratycznej znane wydawnictwo zbiorowe poświę-

cone faunie Niemiec „Die Tierwelt Deutschlands” i jako pierwszy tom po tym wznowieniu ukazało się powyższe opracowanie pluskwiaków różnoskrzydłych z rodziny *Miridae*. Autor jest z zawodu nauczycielem i od wielu lat bada pluskwiaki różnoskrzydłe, zwłaszcza należące do rodziny *Miridae*, nie tylko pod względem faunistycznym, ale też pod względem morfologiczno-systematycznym i biologicznym. Ma on w swym dorobku szereg znakomitych publikacji z tego zakresu i wyrobił się dziś na jednego z najlepszych na świecie znawców tej trudnej i mało jeszcze zbadanej rodziny. Jest to tym cenniejsze, że w Europie od czasu śmierci niezwykle wybitnego w swoim czasie hemipterologa finlandzkiego O. M. Reutera, tj. od r. 1913, nie było żadnego dobrego znawcy rodziny *Miridae*. Jest to zaś właśnie najliczniejsza pod względem ilości gatunków rodzina pluskwiaków różnoskrzydłych, do której należy przeszło połowa gatunków naszej fauny. Wiele z nich ma przy tym poważne znaczenie gospodarcze jako szkodniki i przenosiciele chorób roślin. Opracowanie E. Wagnera obejmuje 161 rodzajów i podrodzajów oraz 464 gatunki, z czego na obszarze Niemiec stwierdzono dotąd występowanie 102 rodzajów z 307 gatunkami. Układ opracowania jest taki sam jak w innych tomach wydawnictwa „Die Tierwelt Deutschlands”, opisy gatunków są wmontowane w klucze do oznaczania, co odbija się raczej ujemnie na przejrzystości całości i w praktyce nie jest dogodne. Opracowanie jest bogato ilustrowane własnymi rysunkami autora. Dla entomologów polskich omawiane opracowanie jest bardzo cenne, gdyż pozwoli na oznaczanie występujących u nas gatunków rodziny *Miridae* bez konieczności sięgania do dawnych, trudno dostępnych monografii O. M. Reutera i przyczyni się do poznania w naszym kraju tej ważnej rodziny pluskwiaków różnoskrzydłych. Czytelnikowi polskiemu przyjemnie jest również stwierdzić, że tereny polskie przy omawianiu rozmieszczenia geograficznego podane są wszędzie jako „Polen”, bez stosowania dawnych prusko-junkierskich oznaczeń „Posen”, „Ostpreussen” itp., które w piśmiennictwie zachodnio-niemieckim wciąż jeszcze pokutują.

T. Jaczewski

Hering E. M.—Biology of the leaf miners. Uitgeverij Dr W. Junk's Gravenhage, 1951. (420 str.; 179 rysunków).

Jest to obszernie potraktowana praca omawiająca szczegóły dotyczące owadów minujących rośliny. We wstępie autor pod-

kreśla ważność prowadzenia badań nad wyżerkami owadziemi, w szczególności nad „minami”. Stwierdza on, że gatunki owadów żyjących w minach należą do bardzo wyspecjalizowanych form, cechują się różnorodnością niezwykle przystosowań do swej egzystencji w minach i że badania hyponomologiczne mogą jeszcze dać owocne wyniki jeśli chodzi o anatomię, fizjologię i wreszcie o takie zagadnienia jak wzajemne stosunki między roślinami i owadami.

Autor w swej książce uwzględnia nast. rozdziały: 1) Definicja (formy i klasyfikacja min), 2) Myny na liściach i na innych częściach roślin, 3) Zmiany w typie miny, 4) Przechodzenie z jednej miny do drugiej (wiąże się to z koniecznością poszukiwania pokarmu, gdy go zabraknie na jednym liście), 5) Gatunki sporządzające miny (jest to przegląd poszczególnych rzędów: *Lepidoptera*, *Diptera*, *Hymenoptera* i *Coleoptera*), 6) Biologia owadów minujących (np. składanie jaj, życie larwy wewnątrz miny, przepoczwarczenie się, wylęg imago), 7) Czasokres minowania i związek między minowaniem a porą roku, 8) Obecność wydalin w minie (rola ich obecności w minie, wpływ na warunki życia larw i sposoby unikania niebezpieczeństw związanych z obecnością tych wydalin), 9) Pochwiki, 10) Zależność między sposobami minowania a morfologią larwy, 11) Dobieranie pokarmu przez owady minujące: dobieranie części rośliny, tkanki i samej rośliny żywicielskiej. Typy żerowania: eufagia, ksenofagia. Wykaz roślin żywicielskich według grup systematycznych i typów żerowania. Owady minujące a drzewo genealogiczne świata roślinnego, 12) Owady minujące na roślinach wodnych, 13) Barwa min i odbarwienie w pobliżu miny, 14) Zmiany we wzroście minowanych liści, min i wyrosli (zmiany zewnętrzne, położenie miny w stosunku do systemu naczyń w liście i zmiany wewnątrz liścia, regeneracja), 15) Dalszy los miny po zakończeniu okresu żerowania przez larwę minującą, 16) Zmiany w instynkcie owadów minujących (zmiennosc w instynkcie związanym z procesem minowania, odchylenia od typu minowania), 17) Skutki powstania dwóch min w jednym liście. Wypadki występowania min w nadmiarze na 1-ym liście, 18) Pasożyty i wrogowie owadów minujących, 19) Szkody wyrządzane przez owady minujące i ich znaczenie gospodarcze. Rozmieszczenie geograficzne, 20) Badania owadów minujących (kolekjonowanie, hodowla i preparowanie, minologia eksperymentalna itd.)

W końcowych uwagach autor podaje problematykę i cele przyszłych badań nad minami. Stwierdza on, że dużo pozostaje do wyjaśnienia w ogólnej biologii owadów minujących, zwraca uwagę np. na zagadnienie jaką drogą powstał zwyczaj minowania. Więcej uwagi należy poświęcić morfologii larw minujących jako związanej z charakterystycznymi właściwościami roślin żywicielskich; te badania wykryją liczne przystosowania u tych owadów. Zwraca on uwagę na konieczność prowadzenia badań fizjologicznych i biochemicznych. W końcu tej pracy autor podaje wykaz piśmiennictwa na 74 stronach.

Książka ta wydana jest bardzo ładnie, rysunki oryginalne kreskowe i fotografie wykonane bardzo dobrze, tablica kolorowa jest dobra. Temat opracowany starannie i systematycznie z uwzględnieniem wszelkich szczegółów dotyczących problemu minowania przez niektóre owady. Książka ta powinna zainteresować każdego lepidopterologa, a nawet każdego entomologa-ekologa i znaleźć miejsce w większych bibliotekach naukowych. *K. Strawiński.*

Dr Rudolf Schwarz. Motýli Denni 1 i 2 tom. Naše Příroda w obrazech. W Praze 1948 i 1949 r.

Praca ta daje nam dokładny opis gatunków motyli dziennych występujących w Czechosłowacji. Pierwsze dwie strony zawierają przedmowę autora. Dalej są pomieszczone rysunki oraz opisy motyli dziennych w głównych stadiach rozwojowych. Z kolei następują objaśnienia słów i znaków używanych w części systematycznej. Każdy tomik posiada 24 barwne tablice motyli, gąsienic oraz poczwarek, prócz tego u większości gatunków podany jest barwny rysunek odwrotu skrzydeł motyla. Po tablicach podany jest opis każdego gatunku motyla dziennego we wszystkich stadiach rozwojowych, dane biologiczne i ekologiczne. Jako nowość przy każdym niemal gatunku podane są nazwy jego pasożytów. Końcowe strony zawierają alfabetyczny spis łacińskich nazw motyli z podaniem cyfrowym tomu, rysunku danego gatunku oraz numerem strony na której znajduje się jego opis. Jak sam autor podaje w przedmowie do pierwszego tomiku, praca jego zawiera 145 gatunków motyli dziennych, których występowanie zostało stwierdzone na terenie Czechosłowacji, prócz tego gatunków, których występowanie tamże jest możliwe.

Drozd Antoni.

Adamczewski St. On the systematic and origin of the generic group *Oxyptilus* Zeller, (Lep. Alucitidae), Bulletin of the British Museum (Natural History), Entomology, Vol. I, No. 5, London 1951.

W publikacji tej, obejmującej 85 stron i 12 tablic z rysunkami i fotografiami aparatów kopulacyjnych, autor opracował grupę *Oxyptilus* z rodziny *Alucitidae* (*Pterophoridae*). Do tej grupy włączył autor sześć rodzajów: *Sphenarches* Meyrick, *Geina* Tutt., *Procapperia* gen. nov., *Capperia* Tutt., *Crombrugghia* Tutt. i *Oxyptilus* Zeller. Praca obejmuje gatunki z całego świata. Autor opisuje 8 nowych gatunków z tej grupy: *Procapperia croatica* z południowej Kroacji, *Capperia washbourni* z Azji Mniejszej, Syrii i Palestyny, *Capp. tamsi* z Hiszpanii, Azji Mniejszej i Syrii, *Capp. hellenica* z południowej Francji, Włoch, Jugosławii, Grecji i Azji Mniejszej, *Capp. zelleri* z Sycylii, *Capp. polonica* z Sardynii i Azji Mniejszej, *Capp. maratonica* z Grecji, Jugosławii i Palestyny i *Capp. fletcheri* z Palestyny. Ponadto opisuje on nową formę *Capperia fusca* Hofm. pod nazwą *marrubii* z zachodnich Niemiec. Dokładnie opracował autor, podając licznie starannie wykonane ryciny aparatów kopulacyjnych, 31 gatunków, należących do pierwszych czterech rodzajów, zaś gatunki należące do rodzaju *Crombrugghia* Tutt (w rozdziale 8. Systematic revision podany jako rodzaj VI) oraz do rodzaju *Oxyptilus* Zeller (w rozdziale 8. Systematic revision podany jako V rodzaj) potraktowane zostały niestety nieco pobieżnie. Należy spodziewać się, że autor w niedalekiej przyszłości uzupełni dokładnymi opisami i rysunkami aparatów kopulacyjnych te braki.

Dla polskich zbieraczy praca Adamczewskiego ma duże znaczenie. Przez szczegółowe opisy oraz podanie rycin aparatów kopulacyjnych autor ułatwił oznaczenie gatunków w tej tak trudnej grupie motyli. Na podstawie tej pracy będą mogli nasi zbieracze sprawdzić oznaczenia swoich materiałów. Ciekawe są również szczegóły dotyczące nowego dla fauny Polski gatunku *Capperia fusca* Hofm., o którym autor wspominał już w r. 1949 (Materiały do poznania piórolotków III, Matr. do fiz. Kraju, P. A. U., Nr. 17) lecz nie podał on wówczas żadnych cech pozwalających na odróżnienie tego gatunku. Przy końcu pracy podana jest obszerna piśmiennictwo.

S. Toll.

I. W. Kozanczikov. Wornianki (*Orgyidae*), Fauna SSSR, Hасе-
комые Чешуекрылые, том XII, Izdatelstwo Akademii Nauk SSSR,
Moskwa-Leningrad, 1950.

Ukazał się w księgarniach XII tom Fauny ZSRR, zawierający monografię gatunków rodziny *Orgyidae*, występujących na terenie Związku Radzieckiego. W rodzinie tej, na podstawie badań chetotaksii gąsienic oraz morfologii imagines, idąc częściowo śladami Herich-Schaeffera, autor łączy dwie podrodziny: *Orgyinae* i *Acronyctinae*. Ta ostatnia zazwyczaj włączana była w rodzinę *Noctuidae*.

W części ogólnej tego obszernego dzieła autor szeroko omawia morfologię form doskonałych, zewnętrzną morfologię faz preimaginalnych, podając dużo danych z chetotaksji gąsienic oraz o budowie *cremaster* niektórych poczwarek. W rozdziale III autor dokładnie opracował wewnętrzną budowę fazy dojrzałej, w IV rozdziale — biologię rodziny *Orgyidae*. Rozdział V obejmuje systematykę, rozdział VI ekologię, której autor poświęca 46 stron druku. W rozdziale VII autor omawia rozszedlenie geograficzne gatunków rodziny *Orgyidae*, podając liczne mapy, uwidoczniające rozszedlenie ras geograficznych wielu gatunków. W rozdziale VIII szeroko omówione jest znaczenie gospodarcze gatunków rodziny *Orgyidae* z podaniem licznych wykresów oraz dwóch tabel. Wykaz literatury obejmuje z górą 400 pozycji.

W specjalnej części, poza dokładnymi opisami zewnętrznego wyglądu *imago*, aparatów kopulacyjnych oraz gąsienic, autor podaje szczegółowe klucze do oznaczania podrodzin, rodzajów i gatunków. Przy każdym gatunku podany jest również jego rozszedlenie.

Całe dzieło obejmuje 581 stron druku oraz 296 rysunków w tekście, z których na szczególną uwagę zasługują rysunki wykonane przez F. Guniajewa, doskonale oddające kształt i rysunek skrzydeł.

Ogólnie biorąc, dzieło to, dzięki szerokości opracowania tematu, przedstawia piękny dorobek naukowy uczonych radzieckich. Ponieważ w dziele tym omówionych jest wiele gatunków, występujących również i w Polsce, ma ono i dla naszych zbieraczy ogromne znaczenie.

S. Toll.

